

ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Т. Шевченко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
t77she@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8463-4195

Вступ. Мова будь-якого поета є емоційною, але рівень емоційності в різних авторів неоднаковий, бо кожен митець слова має свій експресивний тон, до того ж кожен письменник має й особисту модель вираження експресії, яка може відтворюватися протягом певного періоду творчості без істотних змін або зазнавати деяких структурних перетворень залежно від світоглядних позицій автора. Поєднання новітніх європейських та питомих українських традицій, яке спостерігаємо в творчості Ліни Костенко, сприяло виробленню особливої синтаксичної манери, яка розкриває нові виражальні можливості мови художніх текстів поетеси.

Аналітичність і неординарність мислення виявляє себе у своєрідності текстових структур. Саме парцеляція стала своєрідним маркером творчої індивідуальності письменниці, бо цей стилістичний прийом допомагає передати свіжі семантичні, стилістичні та експресивні відтінки, сприяє розкриттю художніх задумів авторки.

Мета нашого дослідження – виявити й обґрунтувати особливості парцелювання синтаксичних конструкцій у перших збірках поетеси («Проміння землі», «Вітрила»). Основні завдання статті: описати структурно-синтаксичні типи парцельованих конструкцій у творах Ліни Костенко, розкрити функційно-стильовий потенціал парцелятивів у художньо-поетичному мовленні авторки, з'ясувати специфіку впливу її творчої манери на тенденцію розвитку семантики образного слова в сучасному художньому мовленні.

Методи та методика дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений метою статті, її завданнями та об'єктом. У нашій науковій розвідці використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння; лінгвістичні методи, зокрема такі, як-от: описовий метод – для витлумачення статусу парцельованих одиниць; метод інтегративного аналізу, який покладено в основу комплексного дослідження сукупності різних аспектів, яких ми торкалися під час вивчення художнього тексту як утілення індивідуально-авторських комунікативних інтенцій; трансформаційний аналіз – для визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей розчленованих та нерозчленованих речень, а також контекстуально-інтерпретаційний метод – для опису ймовірних читацьких стратегій сприйняття художнього тексту.

Результати та дискусії. Проблема парцеляції в українському мовознавстві починає набувати активного розвитку в 60-70-х роках минулого століття, коли вітчизняні лінгвісти звертають особливу увагу на нетипові способи побудови художнього тексту. Хоча відомий український синтаксист С. Смеречинський іноді у своїх працях наводив приклади розчленованих побудов, розглядаючи або безсполучниковий зв'язок у «сполуці реченнів», або окремих слів, або ж аналізуючи «високі позитивні риси паратактичних (сурядних) конструкцій» (Смеречинський, 1990) ще на початку ХХ століття.

До однієї з перших наукових розвідок, присвячених проблемі розчленування речення, належить робота П. Коструби, де, звертаючись до питання неповного речення, науковець кваліфікує всі побудови, що утворилися виділенням частин попереднього в окреме, інтонаційно цілком відокремлене речення, як «видільні речення» (Коструба, 1960: 62–64).

Заслужують на увагу праці В. Гака (Гак, 1961), Ю. Степанова (Степанова, 1989), Н. Шигаревської (Шигаревська, 1970), Є. Реферовської (Реферовська, 1979) та особливий інтерес викликають наукові пошуки тих дослідників, які вважають використання сегментованих побудов різними авторами своєрідним індивідуально-стилістичним засобом (Г. Уханов (Уханов, 1966), Т. Коновалова (Коновалова, 1974), О. Іванникова (Іванникова, 1968), О. Сиротініна (Сиротініна, 1974), Г. Акімова (Акімова, 1990), Т. Жаворонкова (Жаворонкова, 1992) та ін.).

Залишаючись у межах літературного процесу практично до 1961 року, Ліна Костенко, безумовно, не могла не залежати від його змісту, від загальних тенденцій. Синтаксична манера першої збірки поетеси «Проміння землі» постає традиційною та суто національною. У віршах, що увійшли до першої збірки, на думку В. Панченка, «домінує замилованість красою світу, те відчуття органічності та яскравості буття, яке в молодості дарує людині ілюзію її вічності», але все це раз-по-раз переривається «дисонансами життя» (Панченко, 2000: 88). Відтворити цю переривчастість думки й допомагає парцеляція. Як стверджує Н. Кириленко, поезія Ліни Костенко «вирізняється особливою злютованістю авторського «я» й образу ліричної героїні, тому її вірші переважно від першої особи» (Кириленко, 2005: 106). Підхід поетеси до парцеляції як до носія естетичної інформації, як до засобу, що з'являється в мові в певний відрізок часу (своєрідного вияву національної культури), істотно змінюється, розчленування стає одним з основних засобів передавання авторської модальності.

Основу першої збірки Ліни Костенко «Проміння Землі», написаної 1957 року, становлять загальнонаціональні зразки літературно-кодифікованого конструювання реченневих структур. Розчленування синтаксичних конструкцій, побудованих за формулою речення, що набуло особливої уваги в 60-ті роки ХХ століття, відбувається за загальними правилами. Специфічною рисою парцеляції в українській літературній мові цього періоду є висока активність парцелювання однорідних членів у межах простого речення (присудків, а також означень та додатків).

У цій збірці поетеса послідовно парцелює також складне речення, хоча й однорідні прості дієслівні присудки в межах простого речення парцельовано досить продуктивно, але зреалізовано їх переважно однією моделлю: один присудок залишається в базовому компоненті, а наступні виносяться у парцелят, як-от: $B^1 + P^2$, де B^1 – базове утворення з одним присудком, а P^2 – парцелят з двома однорідними до нього компонентами. Наприклад: *Під амбразурою дзота Матросов помер від ран. Припав до землі плечима, відкинув руку біду* (Костенко, 1957: 15) – трансформації зазнає просте ускладнене речення з простими дієслівними присудками, що виражені дієсловами дійсного способу у формі минулого часу. Один з них залишено в базовому компоненті, а два наступні відходять у парцелят. Така побудова синтаксичної конструкції справляє певний вплив на читача, відчленовані присудки набувають максимальної конкретизації, яскравості й емоційного насичення, розчленованість синтаксеми допомагає уникнути нечіткого характеру абстрактного викладу думок. Такі моделі синтаксичних утворень становлять 4% від усієї кількості парцелятів. Парцеляцію підметів у простому реченні, як і вичленовування другорядних членів, в аналізованій збірці представлено поодинокими прикладами.

Значно більше варіантів парцелювання присудків відзначено в межах складного речення (близько 14%). Наприклад: *На одному з малих полустанків я чекаю поїзда зранку. Влаштувалась в кутку на лаві, щоб мене не знайшли цікаві* (Костенко, 1957: 6) *Вірю в серце твоє і волю, вірю в правду очей твоїх. Знаю: ти б не спіткнувся ніколи об каміння моїх доріг* (Костенко, 1957: 50). До того ж розрив відбувається саме на межі однорідних зв'язків у першому предикативному компоненті: присудок парцелюється разом з підрядним компонентом або із частиною безсполучникового складного речення, передаючи певний згусток смислу, інформацію, істотну не лише для окремих компонентів бази, а й для всього базового речення.

Аналіз структури парцельованих складних речень дав змогу з'ясувати, що парцеляція

в цих побудовах може виявлятися як на рівні зв'язків між компонентами окремих елементів простого речення, коли в парцелят відходять лише окремі члени синтаксичних утворень, зокрема присудки, так і на рівні міжреченневих зв'язків, що дає змогу виділити два типи парцельованих одиниць: 1) парцеляція частин речень, коли виділяються окремі члени чи конструкції з ними; 2) парцеляція речень.

Розрив синтаксичної структури складного речення проходить, здебільшого, між базовим реченням будь-якого типу та парцельованою сурядною або підрядною частинами (однією чи кількома) або ж на межі безсполучникових зв'язків. Наприклад: *Ріка заховалась під кригу, в снігу загубила слід. І тільки в блакитну відлигу над нею темніє лід* (Костенко, 1957: 21) – розчленування зазнає складносурядне речення з єднальним сполучником *і*, що продукує єднально-поширювальні відношення; *Зігрій мої, коханий, руки, закрий квартиру у вікні. Адже в передчутті розлуки тепер так холодно мені* (Костенко, 1957: 31) – наведену розчленовану конструкцію можна зіставити зі складнопідрядним утворенням розчленованої структури, де підрядна частина розкриває причину, що викликає дію головної частини, засобом поєднання є сполучник *адже* (як варіант сполучника *бо*); *На моє непокрите волосся опадає легка курява. Крізь важку вечорову просинь проступає вогнями Москва* (Костенко, 1957: 55) – парцелювання зазнає складне безсполучникове речення з однотипними частинами із зіставно-протиставними відношеннями. Хоча речення й членовано на кілька смислових відрізків, незаперечною є семантична єдність компонентів висловлення. Отже, не лише передавання певного змісту потребує такої побудови висловлення, це продиктовано й мотивами власне стилістичними – намаганням авторки надати йому певної смислової або емоційної настанови. Парцеляція стає явищем функційним, яке можна розглядати не лише на рівні речення: це своєрідний прийом композиції тексту, його впорядкування та стилізації.

У межах складного речення в аналізованому матеріалі найпоширенішою є парцеляція безсполучникових утворень, вона становить 22%. Друге місце посідає складносурядне речення – 20%. І лише 2% складають парцельовані побудови, що відповідають складнопідрядним конструкціям. Строкатість вживання тих чи тих конструкцій пояснюємо як закономірними тенденціями в розвитку самої мови, так й індивідуально-авторськими уподобаннями, що підпорядковані інформативному завданню, яке поетеса хоче виконати з максимальною силою виразності. Саме через це Ліна Костенко віддає перевагу парцелюванню безсполучникових та складносурядних речень, у яких додатковий оцінний семантичний компонент переважно відсутній або прихований. У складнопідрядних структурах подати інформацію під своєрідним кутом зору допомагають підрядні сполучники, ускладнення структури речення тощо, хоча й зі значно меншим емоційно-оцінним потенціалом. Отже, розчленування конструкції не лише збільшує інформативне насичення кожного елемента висловлення, а й структурує текст. Виразно ритмізована фраза, утворена передусім з естетичною метою (чітка рівномірність окремих частин у їх відношенні до цілого), перетворюється на фразу співучу.

Парцеляція в багатокомпонентних структурах у збірці «Проміння землі» становить 38%. Парцелювання окремих предикативних компонентів допомагає поетесі створювати довгі асоціативні ряди. Між частинами парцельованого речення зберігаються загальносинтаксичні відношення головного й залежного речення, а також менш загальні синтаксичні відношення, що визначають належність речення до певного структурного типу. Найчастіше зазнають розчленування складні побудови з кількома предикативними частинами, поєднаними різними типами зв'язків. Семантична єдність цих частин і дає нам підстави стверджувати, що таку розчленовану конструкцію можна вважати одним синтаксичним утворенням, а парцелювання окремих його компонентів допомагає увиразнити їх зміст, хоча граматична категорія модальності таких синтаксем може бути реалізована в повний спосіб лише в комплексі з основним реченням.

Багатокомпонентні парцельовані складні утворення в поетичних збірках Ліни Костенко досить різноманітні з погляду можливих у них поєднань їхніх предикативних

частин. Не стала винятком і збірка поезій «Проміння землі», у якій теж можна виділити кілька найпоширеніших типів парцеляції: 1) із сурядністю й безсполучниковим зв'язком, наприклад: *Хай плаче. Не так все просто. І ти його не чіпай* (Костенко, 1957: 16) – у парцелят відходить предикативний компонент, приєднаний безсполучниковим зв'язком, та елемент синтаксичної конструкції, приєднаний до бази за допомогою сполучника *і*. Парцеляти постають функційно залежними від основного речення, хоча формальної залежності, як це буває у підрядних утвореннях, і не мають; 2) з підрядністю і безсполучниковим зв'язком, наприклад: *Я додому пишу не часто, хоч забралась в таку далечинь. Заважає мені то щастя, то розваги, то просто лінь* (Костенко, 1957: 53). Якщо ж парцелят розглядати відірвано від контексту, то він втрачатиме свою семантико-синтаксичну наповненість, а базовий компонент логічну завершеність. На думку С. Єрмоленко, стилістичний синтаксис у поетичній віршованій мові «часто пов'язаний з ефектом лінійного розриву синтаксичних зв'язків і виникнення багатозначності» (Єрмоленко, 1999: 333).

Отже, найвищий показник 38% мають складні багатоконпонентні утворення. Розчленування таких речень на кілька смислових одиниць допомагає збільшити змістовну ємність кожного окремого елемента. Безсполучникові складні речення охоплюють 22% парцелятивів, а складносурядні – 20%. Складнопідрядні побудови зазнають розчленування вкрай рідко (2%). У межах простого речення для передавання адекватнішої та лаконічнішої думки парцелюють присудок (18%), траплялися поодинокі приклади виокремлення підмета та другорядних членів.

Як зауважує Н. Кириленко, інтелектуальна пристрась письменниці «найповніше виявилась у її культурологічно насичених ліричних медитаціях, починаючи від 2 збірки «Вітрила» (1958)» (Кириленко, 2005: 108). Саме в цьому зібранні поезій Ліна Костенко прагне відтворити свою систему світобачення, нашаровуючи на загальноприйнятні зразки конструювання синтаксичних структур власне-авторські моделі відтворення дійсності, які несуть додаткові експресивні, композиційні, тематичні навантаження.

Привертає особливу увагу парцеляція в межах простого речення, відчленування зазнають переважно прості дієслівні присудки, яких у реченні є два й більше. Залежно від ступеня емоційності спостерігаємо кілька основних експресивних динамічних варіацій присудка, які можна подати за допомогою дев'яти моделей, де **Б¹** – базова конструкція з одним присудком, **Б²** – з двома, **Б³** – з трьома, **П¹** – парцелят з одним присудком, **П²** – з двома, **П³** – з трьома: 1) **Б¹+ П¹**: *Гордовито собі усміхнулась. В різні сторони повернулась* (Костенко, 1958: 84) – за такої побудови синтаксичної конструкції увагу зосереджено на динамічності дії, надаючи всьому висловленню своєрідної оглядовості, протяжності в часі; 2) **Б¹+ П¹+П¹**: *Зате він простори подолає. В чорноліс увійде. Впаде в безодні* (Костенко, 1958: 32) – передати всі просторові уявлення звичайним простим реченням з однорідними членами було б практично неможливо, бо читач просто б не встигав сприйняти всіх тих зорових образів, інтенцій, запропонованих авторкою; розчленування ж синтаксичної структури простого речення на окремі смислові відрізки дало змогу повною мірою відтворити категорію простору; 3) **Б¹+П¹+П¹+П¹**: *Марися навипиньки стала. Руками траву прогортала. Квітоньки не зірвала. Билиночки не стоптала* (Костенко, 1958: 79) – ланцюжок, утворюваний кількома парцелятами, передає взаємозв'язність елементів дійсності, дій та їх емоційних впливів; 4) **Б¹+П²+П¹**: *Мати плакала дні і ночі. Коси рвала, бігла до річки. Та й притихла* (Костенко, 1958: 64) – у базовій структурі подано присудок, який допомагає сконцентрувати увагу читача, швидка зміна дієслів у парцеляті сприймається як сплески сильних емоцій, останній головний член речення подано окремо, щоб показати результативність попередніх дій та їх віддаленість у часі; 5) **Б¹+ П³**: *Тихо спустились на жовту глицю птиці зелені, зелені птиці. Крилами били, пера губили, голови сизі низько хилили* (Костенко, 1958: 24); 6) **Б²+ П¹**: *Комунари честь віддають, відкривають процесії путь. Відкривають не хвіртки оград, а громади своїх барикад* (Костенко, 1958: 20) – парцельований повторюваний присудок підсилює динамічність руху думки, дієслова

набувають додаткового значення інтенсивності, швидкості дії; 7) $B^2+ P^1+ P^1$: *Лише на самоті Марися розгиналась, дивилась у вічі небесам. Співала навіть. Навіть усміхалась тваринам, і рослинам, і лісам* (Костенко, 1958: 65–66) – передавання двох останніх присудків окремими парцелятами допомагає зосередити увагу читача на певній дії чи ознаці, своєрідний повтор-підхоплення (*Співала навіть. Навіть усміхалась*) є потрібним прийомом для відтворення переходу почуттів від одного глибокого враження до іншого; 8) $B^2+P^1+P^1+P^1$: *Піднімайся і йди! За коріння держись. За траву ухопись. Вверх по схилу повзи* (Костенко, 1958: 76) – подання трьох присудків як окремі парцеляти дає змогу утримати значення цих дієслів у свідомості читача, створюючи особливий естетичний ефект; 9) $B^3+ P^3$: *Дивували всі, дивували, визирали на нього з вікон... Насміхалися, кепкували та й назвали Дурним Чоловіком* (Костенко, 1958: 73) – семетричний поділ конструкції на базову та парцелят з трьома присудками в кожній має виразно експресивний характер, підкреслює зміну переживань ліричного героя, сприяє різкій зміні композиційного ритму.

У збірці «Вітрила» поетеса починає вдаватися до парцелювання другорядних членів. Із 22% парцелятів, на які натрапляємо в межах простого речення, 3% охоплює парцеляція додатків та означень. Наприклад: *Поїхала Маруся у місто. Купила півпуда намиста. Цілу купу всяких сережок. Обережок тонких мережок* (Костенко, 1958: 91) – у парцелят відходить простий дієслівний присудок, а потім зазнають відчленовання й прями додатки; *А у Галі були (руки) огрубілі. Від прання, від ткання та від жита* (Костенко, 1958: 90) – парцеляція непрямих додатків у вакантній позиції; *Руки у тебе ніжні. Випещені та білі* (Костенко, 1958: 90) – у парцелят винесене означення в дублювальній позиції.

Парцеляція в межах складного речення є характерною і для другої збірки. Якщо в першій ми спостерігали в основному моделі, у яких присудок парцелювався разом із частиною складного речення (у більшості випадків підрядною чи з безсполучниковим компонентом), то в другій – картина дещо змінилася, у базовій структурі залишається перший предикативний компонент складного речення разом з присудком наступного: *Підеш ліворуч, загинеш нізачо. Зірвешся з круч у пріреву, юначе* (Костенко, 1958: 59) – трансформації зазнає безсполучникове складне речення з різнотипними частинами з умовними відношеннями, один із присудків другої предикативної одиниці відчленовується від основної конструкції, конкретизуючи зміст всього висловлення, пояснюючи певні деталі.

Щодо виокремлення предикативних частин складних синтаксичних конструкцій, то тут, як і у «Проміннях землі», перевагу віддано безсполучниковому реченню (21%). Поряд із парцелюваними безсполучниковими реченнями з однотипними частинами частіше зазнають членування безсполучникові конструкції з різнотипними компонентами (різних типів відношень). Наприклад: *Не оплакуйте розлуки! Я, напевно, повернуся...* (Костенко, 1958: 12) – розчленування зазнає безсполучникова структура, що характеризується сталим порядком компонентів, велика пауза між двома частинами одного складного речення допомагає наголосити на часовій послідовності виконуваних дій. Пауза між компонентами безсполучникового речення може не лише створювати враження протяжності дії в часі, послідовності, а й допомогти у творенні просторових уявлень. Наприклад: *Захлинаються м'ятою луки. Мерехтять вересневі зорі. Розметавши ріки, як руки, спить земля в м'якому просторі* (Костенко, 1958: 56) – безсполучникове утворення з однотипними частинами розпадається на окремі смислові відрізки, формуючи градаційне, асоціативне нарощування образів. Отже, парцеляція допомагає розташувати витворювану письменницею дійсність у певній системі координат, підсилити логічні та смислові акценти, динамізм висловлення.

Складносурядні речення, що зазнали розчленування у збірці поезій «Вітрила» становлять 18%. Переважно членовано конструкції із зіставно-протиставними сполучниками, що допомагає створити характер своєрідних антитез. Наприклад: *Йде Марися, спотикається. А дорога не кінчається* (Костенко, 1958: 78); *Лежить на печі, насіння лузає. А дочка лушпиння підмітає* (Костенко, 1958: 61). Така форма побудови речення сприяє кращому розумінню змісту, дає змогу поетесі чіткіше висловити своє ставлення до кожного

з полюсів протиставлення. Малопродуктивною є парцеляція складнопідрядних конструкцій на рівні міжреченневих зв'язків.

Парцелюванню багатокомпонентних утворень Ліна Костенко надає перевагу й у другій збірці. Складні багатокомпонентні речення з різними типами зв'язку зреалізовано переважно трьома типами, послідовно використано модель із сурядністю й підрядністю, хоча вона має свої певні особливості: підрядний компонент постає частиною базового утворення або однією із частин парцелята, а не подано окремо. Наприклад: *Я знаю все, що робиться в природі. Але тобі не стану я в пригоді* (Костенко, 1958: 69) – трансформовано багатокомпонентне речення, у якому сурядну частину винесено в парцелят, а підрядна входить до базової структури; *От і все. А сумувать не треба. І не варт мінитись на лиці, коли в травні раптом біля тебе пройде хлопець з гілкою в руці* (Костенко, 1958: 26) – підрядний компонент входить до другого парцелята. Отже, моделі синтаксичних утворень із сурядним та підрядним зв'язком і утворюють перший тип. Багатокомпонентні побудови із сурядністю й безсполучниковістю – другий тип, наприклад: *Дівча уступило місце. Хтось виїняв свіжу газету. А інші відпочивали, схилившись на спинки лав* (Костенко, 1958: 8); а третій – з підрядністю і безсполучниковим зв'язком, наприклад: *Мудра Баба картоплю пече на вечерю. Коли бачить – летить на коні очмана. Оббиває куці і людей не мина. Підскакала впритул, кінь в багаття ногою* (Костенко, 1958: 86) – такі побудови мають теж свої особливості: переважно розчленування проходить не лише на межі міжреченневих зв'язків, а й однорідних (у межах певного предикативного компонента).

Розчленовані багатокомпонентні конструкції, які використала Ліна Костенко у збірці «Вітрила», мають своєрідні, іноді властиві лише їм можливості логіко-експресивного та емоційно-експресивного вираження. Найпродуктивнішою є парцеляція складних багатокомпонентних побудов (36%). Переважно зазнають розчленування структури з різними типами зв'язку. Залишається продуктивною парцеляція безсполучникових складних речень (20%), дещо зменшено кількість складносурядних побудов, що членуються на окремі елементи (18%). У межах простого речення натрапляємо на приклади з парцельованими другорядними членами (3%).

Висновки. Отже, форма, яку обрала поетка, сприяє кращому розумінню змісту, набираючи то стислі, то поширені межі, дає змогу авторці показати свою оцінку, ставлення до кожного з полюсів протиставлення. Проаналізувавши основні типи парцельованих утворень у поетичній збірці Ліни Костенко «Проміння землі», можна дійти висновку, що поетеса послідовно парцелює складні синтаксичні побудови, віддаючи перевагу багатокомпонентним, складносурядним, безсполучниковим реченням, майже уникаючи розчленування складнопідрядних синтаксем. Парцеляти в цьому разі можуть пояснювати зміст базового речення, один його член або й певний відрізок висловлення, певна їхня автономність допомагає підняти змістовну ємність як самого парцелята, так і висловлення загалом.

Дещо іншим стає характер парцелювання у збірці поезій «Вітрила». Якщо в першій парцелювалися в основному складні синтаксеми, то в другій – активно на змістові відрізки розпадається просте речення, з'являються парцельовані другорядні члени. Це підтверджує думку про те, що розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, потрібне Ліні Костенко не лише для того, щоб уникнути перевантаження речення розділовими знаками, а й для наголошення на кожному членові синтаксичного ряду. У «Проміннях землі» спостерігаємо переважно моделі, у яких присудок парцелювався разом із частиною складного речення (переважно підрядною чи з безсполучниковим компонентом), то в другій – картина дещо змінилася, у базовій структурі залишається елемент складного речення разом з присудком, що має однорідний еквівалент у парцеляті.

Використання значних за обсягом парцелятивів стає певною ознакою творчої манери письменниці, але розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, викликане не лише потребою зменшення обсягу складного чи простого речення,

а передусім пошуками нової форми для передавання неповторності ліричних переживань, інтонацій.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Акимова, Г. Н. (1990). Новое в синтаксисе современного русского языка. Москва: Высшая школа.

Гак, В. Г. (1961). К вопросу о местоименной репризе в романских языках. *Исследования в области латинского и романского языкознания*, 42–122.

Єрмоленко, С. (1999). Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра.

Жаворонкова, Т. А. (1992). Сегментированные конструкции с препозитивным местоимением в художественном тексте: дис. ... канд. филол. наук. Санкт-Петербург.

Иванникова, Е. А. (1968). Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции. *Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*, 276–280.

Кириленко, Н. І. (2005). Історія України у творах Ліни Костенко. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Коновалова, Т. Р. (1974). Об одном приеме экспрессивного синтаксиса (синтаксическая природа сегментации). *Вопросы стилистики*, 7, 3–19.

Костенко, Л. (1958). Вітрила. Київ: Радянський письменник.

Костенко, Л. (1957). Проміння землі. Вірші. Київ: Вид-во ЦК ЛКСМУ Молодь.

Коструба, П. А. (1960). До питання про поняття і класифікацію неповних речень. *Питання українського мовознавства*, 4, 62–64.

Панченко, В. (2000). Урок літератури. Кіровоград: Вид-во ДЛАУ.

Реферовская, Е. А. (1979). Структура сегментированного предложения. *Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках*, 88–100.

Сиротинина, О. Б. (1974). Конструкции с плеонастическим местоимением в разговорной речи. *Синтаксис и норма*, 204–220.

Смеречинський, С. (1900). Нариси з української синтакси. Мюнхен: Munchen Monachii.

Степанова, Ю. С. (1989). Индоевропейское предложение. Москва: Наука.

Уханов, Г. П. (1966). Типы предложений разговорной речи, соотносительные со сложными синтаксическими единствами. *Развитие синтаксиса современного русского языка*, 23–52.

Шигаревская, Н. А. (1970). Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи. Ленинград: Ленинград. гос. ун-т.

REFERENCES

Akimova, G. N. (1990). *Novoe v sintaksise sovremennogo russkogo yazyka [New in the syntax of the modern Russian language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Gak, V. G. (1961). K voprosu o mestoimennoj reprice v romanskih yazykah [On the question of pronominal reprise in Romance languages]. In: Gak, V. G. *Issledovaniya v oblasti latinskogo i romanskogo yazykoznaniiya [Studies in Latin and Romance Linguistics]* (pp. 42–122). Kishinev [in Russian].

Iermolenko, S. (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti (stylistyka ta kultura movy) [Essays on Ukrainian literature (stylistics and language culture)]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

Ivannikova, E. A. (1968). Parcellyaciya, ee kommunikativno-ekspressivnye i sintaksicheskie funkcii [Parcellation, its communicative-expressive and syntactic functions]. In: Ivannikova, E. A. *Morfologiya i sintaksis sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka [Morphology and syntax of the modern Russian literary language]* (pp. 276–280). Moscow: Nauka [in Russian].

Kyrylenko, N. I. (2005). *Istoriia Ukrainy u tvorakh Liny Kostenko [History of Ukraine in*

- the works of Lynya Kostenko*. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- Konovalova, T. R. (1974). Ob odnom prieme ekspressivnogo sintaksisa (sintaksicheskaya priroda segmentacii) [On one technique of expressive syntax (syntactic nature of segmentation)]. *Voprosy stilistiki – Questions of stylistics*, 7, 3–19 [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1958). *Vitryla [Sails]*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1957). *Prominnia zemli. Virshi [Rays of the earth. Poems]*. Kyiv: Vyd-vo TsK LKSMU Molod [in Ukrainian].
- Kostruba, P. A. (1960). Do pytannia pro poniattia i klasyfikatsiiu nepovnykh rechen [On the concept and classification of incomplete sentences]. *Pytannia ukrainskoho movoznavstva – Questions of Ukrainian linguistics*, 4, 62–64 [in Ukrainian].
- Panchenko, V. (2000). *Urok literatury [Literature lesson]*. Kirovohrad: Vyd-vo DLAU [in Ukrainian].
- Referovskaya, E. A. (1979). Struktura segmentirovannogo predlozheniya [Segmented sentence structure]. In: Referovskaya, E. A. *Struktura predlozheniya i slovosochetaniya v indoevropskikh yazykah [Sentence structure and phrases in Indo-European languages]* (pp. 88–100). Leningrad [in Russian].
- SHigarevskaya, N. A. (1970). *Ocherki po sintaksisu sovremennoj francuzskoj razgovornoj rechi [Essays on the syntax of modern French colloquial speech]*. Leningrad [in Russian].
- Sirotinina, O. B. (1974). Konstrukcii s pleonasticheskim mestoimeniem v razgovornoj rechi [Constructions with pleonastic pronouns in colloquial speech]. *Sintaksis i norma [Syntax and norm]* (pp. 204–220). Moscow: Nauka [in Russian].
- Smerechynskyi, S. (1990). *Narysy z ukrainskoi syntaksy [Essays on Ukrainian syntax]*. Miunkhen: Munchen Monachii [in Ukrainian].
- Stepanova, YU. S. (1989). *Indoevropskoe predlozhenie [Indo-European sentence]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Uhanov, G. P. (1966). Typy predlozhenij razgovornoj rechi, sootnositel'nye so slozhnymi sintaksicheskimi edinstvami [Types of sentences in colloquial speech, correlating with complex syntactic units]. In: Uhanov, G. P. *Razvitie sintaksisa sovremennogo russkogo yazyka [The development of the syntax of the modern Russian language]* (pp. 23–52). Moscow: Nauka [in Russian].
- ZHavoronkova, T. A. (1992). Segmentirovannyye konstrukcii s prepozitivnym mestoimeniem v hudozhestvennom tekste [Segmented constructions with a prepositive pronoun in a literary text]. *Doctor's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Пошуки нових форм відтворення дійсності зумовлюють функційну активність синтаксичних одиниць експресивного характеру, здатних синонімічно замінити загальноовживані, стилістично нейтральні конструкції. Своєрідний підхід до актуального членування речення є характерним для художнього дискурсу шістдесятників. Поетичний доробок цих майстрів слова можна вивчати в різних аспектах, але один з них – синтаксичний – до цього часу не описаний у мовознавстві. Поєднання новітніх європейських та питомих українських традицій, яке ми спостерігаємо в творчості Ліни Костенко, сприяло виробленню особливої синтаксичної манери, яка розкриває нові виражальні можливості мови художніх текстів авторки.

Мета нашого дослідження – виявити й обґрунтувати особливості парцелювання синтаксичних конструкцій у перших збірках поетеси («Проміння землі» та «Вітрила»). Основні завдання статті: описати структурно-синтаксичні типи парцельованих конструкцій у творах Ліни Костенко, розкрити функційно-стильовий потенціал парцелятивів у сучасному художньому мовленні, з'ясувати специфіку впливу творчої манери поетеси на тенденцію розвитку семантики образного слова в українському художньому дискурсі 60-х років ХХ століття.

Методи та методики дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений метою статті, її завданнями та об'єктом. У нашій науковій розвідці використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння; лінгвістичні методи, зокрема такі, як-от: описовий метод – для витлумачення статусу парцельованих одиниць; метод інтегративного аналізу, який покладено в основу комплексного дослідження сукупності різних аспектів, яких ми торкалися під час вивчення художнього тексту як утілення індивідуально-авторських комунікативних інтенцій; трансформаційний аналіз – для визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей розчленованих та нерозчленованих речень, а також контекстуально-інтерпретаційний метод – для опису ймовірних читачьких стратегій сприйняття художнього тексту.

Основні результати дослідження. Висновки. Форма, яку обрала поетеса для відтворення дійсності, сприяє кращому розумінню змісту, набираючи то стислі, то поширені обриси, дає змогу показати свою оцінку, ставлення до кожного з полюсів протиставлення. Проаналізувавши основні типи парцельованих утворень у поетичній збірці Ліни Костенко «Проміння землі», можна помітити, що авторка послідовно парцелює складні синтаксичні побудови, віддаючи перевагу багатоконпонентним, складносурядним, безсполучниковим реченням, майже уникаючи розчленування складнопідрядних. Деяко іншим постає характер парцелювання у збірці поезій «Вітрила», активно на змістові відрізки розпадається просте речення, з'являються парцельовані другорядні члени. Це підтверджує думку про те, що розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, потрібне Ліні Костенко не лише для того, щоб уникнути перевантаження речення розділовими знаками, а й для наголошення на кожному членові синтаксичного ряду.

Висновки і перспективи. Використання значних за обсягом парцелятів стає певною ознакою художнього дискурсу 60-р. ХХ століття. Розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, викликане не лише потребою зменшення обсягу складного чи простого речення, а й пошуками нової форми для передавання неповторності ліричних переживань, інтонацій. Пропонована наукова розвідка відкриває перспективи подальших досліджень як особливостей художніх дискурсів письменників-класиків та відомих сучасних митців, так і синтаксичної семантики речення загалом.

Ключові слова: художній дискурс, текст, актуальне членування речення, парцеляція, просте та складне речення, базова конструкція, парцелят.

Abstract

Background. Search for new forms of reality rendering precondition functional activity of expressive syntactic units which are able to replace widely used stylistically neutral structures as synonyms. The Sixties artistic discourse demonstrates a specific approach to sentence functional cleaving. Poetical work of these masters of word can be studied in various aspects but one of them – syntactic – has not been described in linguistics yet. Unity of novel European and native Ukrainian traditions which we observe in the artistic work by Lina Kostenko promoted specific syntactic manner appearance that discovers new expressive aptness of the author's artistic text speech.

The **purpose** of our research is to identify and substantiate the peculiarities of parceling syntactic constructions in the first collections of the poetess («Rays of the Earth» and «Sails»). The main objectives of the article are to describe the structural and syntactic types of parceled constructions in the works by Lina Kostenko, to reveal the functional and stylistic potential of parcels in contemporary artistic speech, to clarify the specifics of the poet's creative style influence on the tendency of figurative word semantics in Ukrainian artistic discourse of the 60-s in the 20th century.

Methods. The choice of research methods depends on the purpose of the article, its tasks and object. In our scientific exploration general scientific methods of analysis, synthesis, comparison are used; linguistic methods, in particular such as: descriptive method - to interpret the

status of parceled units; the method of integrative analysis, which is the basis of a comprehensive study of a set of different aspects, which we touched upon during the study of the literary text as the embodiment of individual-author communicative intentions; transformational analysis - to determine the syntactic and semantic similarities and differences of divided and undivided sentences, as well as contextual-interpretive method - to describe the possible reader strategies of the literary text perception.

Results. *The form chosen by the poetess to reproduce reality, contributes to a better understanding of the content, gaining either concise or widened outlines, gives the opportunity to show their assessment, attitude to each of the poles of opposition. Having analyzed the main types of parceled formations in Lina Kostenko's poetry collection «Rays of the Earth», we can see that the author consistently parcels complex syntactic constructions, preferring multicomponent, complex, unconnected sentences, almost avoiding the dismemberment of complex ones. The nature of parceling in the collection of poems «Sails» appears somewhat different, a simple sentence is actively broken down into semantic segments, parceled secondary members appear. This confirms the opinion that the dismemberment of the syntactic construction created according to the sentence formula is necessary for Lina Kostenko not only in order to avoid overloading the sentence with punctuation marks, but also in order to emphasize each member of the syntactic row.*

Discussion. *The use of large sets of parceled constructions becomes a certain feature of the artistic discourse of the 60's 20th century. The dismemberment of the syntactic construction, built on the sentence formula, is caused not only by the need to reduce the volume of a complex or simple sentence, but primarily by the search for a new form to convey the uniqueness of lyrical experiences, intonations. The suggested scientific investigation opens up prospects for further research, both the features of the artistic discourses of classic writers and famous contemporary artists, and the syntactic semantics of the sentence in general.*

Keywords: *artistic discourse, text, sentence functional cleaving, parcelling, simple and complex sentence, basic construction, the parcel.*

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021